

ПРО ОСНОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО ТИПУ

Г.О. Козлакова

*доктор педагогічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
Інституту вищої освіти АПН України*

У даній статті подано характеристику основних особливостей вищого навчального закладу університетського типу, визначено перспективи розвитку університетської педагогічної освіти в Україні.

Ключові слова: університетська освіта, особливості університетських навчальних програм.

Відповідно до відомих педагогічних словників університет (від латинського *universitas* – сукупність) визначається як багатопрофільний вищий навчальний заклад, де готують висококваліфіковані кадри з широкого кола спеціальностей у галузі природничих, суспільних і гуманітарних наук [1, 339].

Типова структура університету передбачає в його структурі 12 факультетів, зокрема, історичний, філософський, фізичний, механіко-математичний, хімічний, юридичний тощо. Термін навчання в університеті від 5 до 5,5 років. Після 1992 р. в Україні почалося масове перетворення навчальних інститутів в університети: економічні, лінгвістичні, технічні, педагогічні тощо.

Університетами також називалися навчальні установи, створені на громадських засадах, що мали на меті поширення наукових знань – народні університети, університети культури, технічного прогресу тощо.

Особливістю університетів в усі часи була університетська автономія, тобто система самоврядування університетів, яка виключала їх з юрисдикції держави. Університетська автономія склалася у середні віки на теренах Західної і Центральної Європи, в різні часи вона мала різні форми і різні форми самостійності у вирішенні університетських питань. Наприклад, у середні віки університетська автономія дозволяла університетам систему виборності керівного і професорського складу, студенти об'єднувались в особливі організації – земляцтва тощо.

У наш час університетська автономія залишається прогресивним явищем, оскільки дає змогу певну незалежність і самостійність у вирішенні важливих навчальних і організаційних питань [1, 340].

Актуальність тематиці розвитку університетської освіти в малих містах України обумовлюється посиленням уваги окремих науковців, наукової громадськості та установ

Академії педагогічних наук України до вивчення соціальних процесів, що призводять до перетворення навчальних інститутів в університети. В Інституті вищої освіти АПН України під час опрацювання проекту Національної доктрини розвитку освіти в Україні XXI століття виявлено необхідність теоретичного узагальнення наслідків цих процесів і надання реальної наукової, методичної і кадрової допомоги регіональним вищим навчальним закладам, зокрема тим, що набули статусу технічних або педагогічних університетів в останні роки.

Особливості університетських навчальних програм. Перший технічний університет на теренах колишнього СРСР створено на базі МВТУ імені М.Е. Баумана у 1988 році, а його структура, принципи організації навчального процесу та наукових досліджень на той час мали певні відмінності від звичайного технічного вузу. Аналіз цих відмінностей призводить до висновку, що у вищій інженерній освіті майбутнє за технічними університетами, тому більшість технічних інститутів України в останні десять років поступово переходять до університетських програм навчання і виховання студентської молоді.

Проблемам розвитку університетської освіти присвячено багато праць і наукових конференцій [5], зокрема, у Харкові 2000 р. [6]. Серед дослідників особливостей університетської освіти необхідно назвати В.П. Андрущенка, О.В. Глузмана, М.І. Михальченка, Б.І. Мокіна [5] та інших [2; 4; 6].

Серед основних відмін в університетських та інститутських програмах підготовки фахівців з вищою освітою, як зазначав у своїх роботах академік Б.І. Мокін, можна назвати наступні.

Перша відміна полягає у тому, що традиційно в технічному, технологічному або

політехнічному інститутах підготовка студентів ведеться за єдиним на увесь п'ятирічний термін навчальним планом, який передбачає вивчення великої кількості спеціальних дисциплін. Багато з них слабо пов'язані між собою, не завжди збалансовані у часі та не завжди зорієнтовані на вирішення сучасних інженерних завдань.

Університетська підготовка фахівців у галузі техніки і технологій передбачає два етапи. На першому здійснюється глибока фундаментальна та широка технічна підготовка на базі значно меншої кількості дисциплін, які викладаються в значно більших обсягах, ніж у технічному інституті. Після закінчення цього етапу випускник, наприклад, факультету інформатики та обчислювальної техніки, якщо він планує спеціалізуватися в галузі експлуатації комп'ютеризованих систем або управління в технічних системах, одержуватиме кваліфікацію бакалавра з комп'ютерних наук.

Широка технічна і глибока фундаментальна підготовка дають можливість випускникам технічного університету швидко адаптуватися в умовах динамічного розвитку техніки і технології, не відстаючи від сучасного рівня їхніх досягнень. Частина студентів після закінчення першого етапу навчання йде працювати, інші - продовжують навчатися упродовж двох років за програмами поглибленої спеціалізації. По закінченні другого одно- або дворічного етапу навчання студенти, які продовжують навчатися на факультеті інформатики та обчислювальної техніки, одержують кваліфікацію спеціаліста або магістра з гнучких комп'ютеризованих інтегрованих систем.

Друга відміна полягає у тому, що в програмах підготовки інженерів у технічних інститутах мають місце незначні обсяги вивчення дисциплін, в яких розкриваються проблеми гуманізації та гуманітаризації вищої технічної освіти, проблеми сприйняття загальнолюдських цінностей. Тобто, випускник технічного університету XXI століття має бути не лише людиною з вищою технічною освітою, а і представником технічної інтелігенції. Світогляд випускника технічного університету значно ширший, а його підготовка є більш поглибленою і систематизованою. На першому етапі (бакалавр) вона націлена на виявлення індивідуальності студента, широке сприйняття ним загальнолюдських цінностей, оволодіння ним глибокими фундаментальними та широкими інженерними знаннями.

На другому етапі навчання майбутній спеціаліст або магістр на основі підготовки за програмою першого етапу та свідомого вибору спеціалізації поглиблює свою підготовку в конкретній інженерній галузі науки та, в основному, завершує формування власного світогляду в просторі загальнолюдських цінностей.

Третя відміна полягає у тому, що наукові дослідження в університеті концентруються у сфері фундаментальних дисциплін, у той час, як у технічних інститутах переважає галузева прикладна інженерна тематика. Фундаментальні дослідження дають можливість у техніці і технологіях зробити значні вдосконалення, тому справжня наука спрацьовує там, де вони переважають у загальному колі досліджень.

З доцільністю переходу від вузівської інженерно-технічної підготовки до університетської погоджувалися багато викладачів, тому створення факультетів фундаментальних та інженерно-прикладних наук, кафедр суспільних і гуманітарних наук, зокрема, історії та соціології, психології та педагогіки, які не є профільюючими для звичайних технічних вузів, свідчать про перспективність стратегії розвитку технічного інституту як університету.

Створюючи власні університетські навчальні програми, вищі навчальні заклади України враховують не лише досвід МДТУ імені М.Е. Баумана, а також найкращих університетів Європи, Канади і США, спираючись на регіональні і національні особливості системи вищої освіти в Україні.

У нашій роботі [3, 23-25] досліджено деякі особливості перетворення технічних інститутів у технічні університети. Наші дослідження показують, що сьогодні до переліку зазначених ознак технічного або педагогічного університету необхідно додати наступні чотири.

Четвертою ознакою університету ми вважаємо досягнення певного рівня інформатизації навчального процесу, який ґрунтується на створенні концепції діяльності кожного університету в галузі інформатизації та програмах реалізації цієї концепції в усіх підрозділах університету (факультетах, кафедрах, науково-дослідницькому секторі, бібліотеці тощо).

Утворення, наповнення і постійне оновлення власного Web-сайту також визначається як необхідна умова діяльності вищого навчального закладу у сучасному інформатизованому суспільстві.

П'ятою ознакою університету ми вважаємо той факт, що після набуття статусу університету вищий навчальний заклад стає регіональним центром підготовки педагогічних кадрів і післядипломної освіти викладачів для власних потреб і для вищих закладів освіти 1-2 рівнів акредитації з відповідного фахового напрямку.

Опрацювання нових навчальних програм післядипломної освіти викладачів і вчителів, керівників освітніх закладів усіх

рівнів, організація спеціальних шкіл педагогічної майстерності – все це спроможний реалізувати професорсько-викладацький склад справжнього університету.

Як *шосту ознаку* університету зазначимо можливість створення на його базі регіонального опорного центру засобів і технологій навчання, який стає осередком за-провадження дистанційного навчання, вивчення, узагальнення і розповсюдження передового педагогічного досвіду викладачів ВНЗ регіону і місцем, де будь-який викладач може замовити і реалізувати власні навчально-наочні, дидактичні розробки, інформаційно-програмні та інші засоби навчання.

Сьомою ознакою університету (а може однією з перших) необхідно вважати наявність наукових шкіл, тобто групи науковців на чолі з відомим лідером, які успішно досліджують певний науковий напрям, готують наукові праці, монографії, адаптують нові наукові досягнення до рівня нових навчальних програм і спецкурсів. В Україні багато прикладів існування різних наукових шкіл – філософських, математичних, фізичних, які заслуговують на окремі дослідження.

Безперечно, що перелік ознак університетської освіти, особливостей функціонування вищого навчального закладу як університету можна продовжувати, серед них у різний час будуть актуальними одні, інші втрачатимуть своє значення. Але необхідно зазначити ще одну ознаку сучасного університету – це наявність власного друкованого органу, і не лише наукових записок, що виходять раз на рік, а періодичної щотижневої газети, яка висвітлює життя університету, стає місцем практики майбутніх журналістів, пропагує наукові і навчальні досягнення викладачів і студентів.

Перспективи поширення університетської освіти в Україні. На початку 90-х років в Україні працювали десять університетів та 76 вищих технічних закладів освіти, інститутів та їх філіалів. З початком переходу до багатоступеневої системи підготовки спеціалістів у 1992 році розпочався процес зміни статусу технічних вузів. На той час фактично єдиним технічним університетом в Україні був Дніпропетровський державний університет, який запроваджував підготовку спеціалістів за

різними напрямками – гуманітарним, математичним і технічним. Першими технічними університетами у незалежній Україні стали Вінницький політехнічний інститут (1994), Київський політехнічний інститут (1995), Харківський політехнічний інститут (1995). За статистичними даними Міністерства освіти на вересень 1997 року в Україні здійснювали підготовку фахівців інженерно-технічних спеціальностей 24 технічних університети, 15 академій, а також 9 інститутів, що не змінювали статусу, або утворилися з філіалів. Процес об'єднання вищих закладів освіти 1-2 рівня акредитації та 3-4 рівня акредитації продовжується. Окремої уваги дослідників заслуговує процес набуття провідними вищими навчальними закладами України статусу національних.

За статистичними даними сьогодні підготовку педагогічних кадрів (викладачів, учителів, соціальних педагогів, вихователів, практичних психологів) в Україні здійснюють 13 класичних університетів, 15 педагогічних університетів, 14 педагогічних інститутів (серед них Кримський гуманітарний інститут, 8 педагогічних коледжів і 8 педагогічних училищ, що увійшли до складу вищих навчальних закладів Ш і ІУ рівнів акредитації).

Не має сумніву, що відомі педагогічні інститути, що розташовані у малих містах України (Бердянськ, Горлівка, Мелітополь, Ізмаїл, Керч та інші) у майбутньому прагнутимуть до набуття статусу університетів, що, з одного боку, значно підвищить увагу до них випускників середніх шкіл регіону, а з другого – вимагатиме від педагогічних колективів якісного покращання показників навчального процесу, суспільного і студентського життя в університеті, врахування зазначених вище особливостей університетських навчальних програм.

Підсумовуючи, зазначимо, що організація навчально-виховного процесу в нових умовах університету потребує кваліфікованої допомоги і творчої співпраці представників науково-методичних комісій Міністерства освіти і науки та установ Академії педагогічних наук України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Глузман О.В. Університетська педагогічна освіта в Україні: історія, сучасний стан, перспективи розвитку // Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку. Матеріали

міжнародної науково-практичної конференції 17-18 квітня 1996 р. – Ч.1, продовження. – К.: ІПППО, 1996. – С. 51-53.

3. *Козлакова Г.О.* Теоретичні і методичні основи застосування інформаційних технологій у вищій технічній освіті: Монографія. – К.: ІЗМН, ВІПОЛ, 1997. – 180 с.
4. *Мокін Б.І.* Студент технічного університету // Газета ВПІ “За інженерні кадри”. – 1 лютого 1991 р. – № 5. – С. 1.
5. *Сучасні системи вищої освіти: порівняння для України / За заг. ред. В. Зубка.* – К.: Вид. дім “КМ Академія”, 1997. – 290 с.
6. *Університетська освіта України XXI століття: проблеми, перспективи, тенденції розвитку // Міжнародна науково-практична конференція 15-16 грудня 2000 р.: Тези доповідей.* – Харків: ХНУ ім.В.Н.Каразіна, 2000. – 274 с.

Стаття надійшла до редакції 20.06.2006 р.

